

УДК 378.147

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

О.В.Любченко

***Анотація.** У статті обґрунтовано педагогічні умови, реалізація яких забезпечує успіх формування управлінських умінь майбутніх фахівців економічного профілю засобами інтерактивних технологій.*

***Ключові слова:** фахівці економічного профілю, педагогічні умови формування управлінських умінь майбутніх фахівців економічного профілю засобами інтерактивних технологій.*

***Аннотация.** В статье обоснованы педагогические условия, реализация которых обеспечивает успех формирования управленческих умений будущих специалистов экономического профиля средствами интерактивных технологий.*

***Ключевые слова:** специалисты экономического профиля, педагогические условия формирования управленческих умений будущих специалистов экономического профиля средствами интерактивных технологий.*

***Summary.** In the article the pedagogical conditions, the implementation of which ensures the success of the formation of managerial skills of the future specialists in economics by means of interactive technologies.*

***Keywords:** specialists in economics, pedagogical conditions of formation of managerial skills of the future specialists in economics by means of interactive technologies.*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми зумовлена глобалізацією міжнародних відносин, фінансів, бізнесу, суттєвою трансформацією соціально-економічної сфери та інноваційними процесами, що відбуваються в європейському й світовому освітньому просторі, зростанням темпів розвитку всіх галузей промисловості, невиробничої сфери економіки, фінансової системи. Зазначені трансформаційні процеси торкнулися всіх сфер існування й діяльності суспільства, передусім освітньої, спонукавши її до здійснення реформаційних процесів, оновлення підходів до підготовки сучасного конкурентоспроможного компетентного фахівця економічного профілю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Науковці значну увагу приділяють професійній підготовці економістів (К.Беркита, Н.Захарченко, Т.Качеровська, Т.Коваль, Т.Поясок, І.Полещук, В.Стасюк), формуванню в них професійної компетентності (Л.Дибкова), професійної спрямованості (В.Зінченко), професійних умінь і навичок (Н.Жукович-Дородних, І.Носач), професійної мобільності (Є.Іванченко), комунікативної культури (С.Самаренкіна), іншомовної комунікативної компетенції (Г.Малиновська), організації професійного навчання бакалаврів у фінансово-економічних коледжах (К.Беркита), самостійної позааудиторної роботи студентів-економістів (Л.Онучак), створенню організаційно-педагогічних умов навчання фахівців комерційного профілю (О.Куклін). Вагомими є праці К.Балдіна, В.Дрижак, А.Карпова, Є.Мілерян, які презентували різні аспекти підготовки майбутніх фахівців до організаторської та управлінської діяльності; С.Мних, О.Романовського, О.Хворової та інших, які визначили педагогічні основи, зміст, методи професійної підготовки студентів до менеджерської діяльності.

Проте питання щодо визначення й реалізації педагогічних умов формування управлінських умінь майбутніх фахівців економічного профілю потребує подальшого вивчення.

Метою даної статті є розкриття погляду на педагогічні умови формування управлінських умінь майбутніх фахівців економічного профілю засобами інтерактивних технологій.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на здійснений аналіз наукових праць, дослідження теорії та практики формування управлінських умінь майбутніх фахівців економічного профілю, власний досвід, передбачаємо, що успіх формування управлінських умінь майбутніх фахівців економічного профілю засобами інтерактивних технологій зможе забезпечити створення й впровадження таких педагогічних умов: створення освітньо-мотиваційного середовища, спрямованого на спонукання студентів до свідомого оволодіння управлінськими вміннями засобами інтерактивних технологій; дотримання етапності, послідовності формування управлінських умінь майбутніх фахівців економічного профілю.

Першою педагогічною умовою визначено *створення освітньо-мотиваційного середовища, спрямованого на спонукання студентів до свідомого оволодіння управлінськими вміннями засобами інтерактивних технологій.*

Формування в студентів умінь вимагає від викладача забезпечити високий рівень мотивації до оволодіння даними вміннями завдяки різноманітним формам організації діяльності. Звернемося до слушного зауваження Г. Костюка: «Способи поведінки виробляються практично. Цим способам можна і потрібно навчати... Однак успіх цього навчання залежить від його мотивів. Якщо потрібні мотиви не виникають, то десятки і сотні вправ не сприятимуть утворенню стійких форм поведінки» [7, с.177]. Отже, формування управлінських умінь буде ефективним за умови забезпечення високої мотивації студентів щодо необхідності оволодіння ними. Причому враховуємо той факт, що чим вищий рівень мотивів, тим ефективніше відбувається оволодіння знаннями і вміннями. Саме мотиви з'ясовують, «заради чого людина виконує дії, поводить себе у той або інший спосіб. У змісті та характері мотивів розкривається життєва значущість для особистості її власної діяльності, від цього значною мірою залежить, що і як вона засвоює» [2, с. 217].

Під мотивацією діяльності майбутніх фахівців розуміємо комплекс факторів впливу на їх поведінку (різноманітні потреби, інтереси, схильності, почуття, ставлення, усвідомлення обов'язку, відповідальності тощо). Погоджуємося з поглядами В.Лозової, що «саме в мотиві відбувається поєднання, синтез зовнішніх і внутрішніх впливів, які визначають ставлення до діяльності» [9, с. 17]. Отже, мотивація породжує активність (навчальної, професійно спрямованої) діяльності особистості, впливає на формування мети, вибір шляхів її досягнення, обумовлює прагнення виконувати діяльність певним чином. Тому сформована мотивація як суб'єктивна емоційна зацікавленість людини, виконує специфічну для особистості спонукальну функцію, впливає на розвиток у студента якостей цілепокладання та цілездійнення.

Завдання викладача розвивати позитивну мотивацію студентів, їх прагнення до знань, потребу в формуванні професійних (організаційно-управлінських) умінь. Зважаючи на вищезазначене,

передбачено комплекс заходів, спрямованих на формування в студентів професійно значущих мотивів, чітке усвідомлення сенсу навчання. При цьому враховували основні положення теорії мотивації про двоетапність процесу формування адекватної мотивації (С.Занюк) [4]. На першому етапі завдяки механізмам мотиваційної зумовленості формуються передмотиваційні утворення, так звані «знаннєві мотиви». Його сутність в тому, що емоційно нейтральний для особистості подразник пов'язується з подразниками, що викликають позитивні або негативні емоції, набуваючи внаслідок цього відповідного мотиваційного значення [4]. На другому етапі завдяки педагогічному стимулюванню відбувається трансформація знаннєвих мотивів на мотиви дієві. Отже, мотив стає метою. Дані положення спонукали до послугування комплексом заходів (спрямованих на формування «знаннєвих» мотивів, дієвих мотивів, внутрішніх мотивів) з метою формування в студентів адекватної мотивації.

Формування позитивних мотивів, зміцнення інтересу до проблем організаційно-управлінської діяльності можливе завдяки зовнішнім стимулам, що пов'язані зі змістом освіти, технологіями інтерактивного навчання, в процесі яких студент стає активним учасником різноманітних професійно спрямованих ситуацій, що моделюють організаційно-управлінську діяльність, відпрацьовує різні варіанти майбутньої професійної поведінки, збагачуючи власний досвід.

Організація суб'єкт-суб'єктного спілкування з одногрупниками, викладачами, фахівцями-практиками; створення сприятливого соціально-психологічного клімату навчання; усвідомлення необхідності самовдосконалення позитивно впливають на мотивацію студентів.

Доцільним є послугування технологіями співробітництва (навчання в команді, джигсоу, навчання разом). Передбачено оптимальне поєднання фронтальної, групової та індивідуальної роботи на заняттях, що сприяє підвищенню мотивації навчання. У процесі організації цілеспрямованої взаємодії студентів на основі певного розподілу ролей створюється система зв'язків, яка дозволяє кожному реалізувати свої професійні вміння. Різні форми взаємодії в спілкуванні сприяють взаємозбагаченню, формуванню позитивних мотивів діяльності, створенню сприятливого мікроклімату в колективі, засвоєнню навичок соціальних контактів. Спілкування індивідів у процесі спільної діяльності стимулює їхню пізнавальну активність.

Виокремлено умови забезпечення сприятливого освітньо-мотиваційного середовища:

- збагачення змісту навчання особистісно-орієнтованим, ціннісно й емоційно насиченим матеріалом;
- організація комунікативно-спрямованого навчання завдяки послугуванню інтерактивними технологіями;
- залучення студентів як суб'єктів, рівноправних співучасників до різноманітної організаційно-управлінської й рефлексивної діяльності;
- збудження позитивних емоцій, що ґрунтується на гуманних стосунках викладача й студентів, попередженні негативних конфліктів, непорозумінь шляхом урахування індивідуальних особливостей, створення ситуацій осягнення новизни, емоційно забарвленого подання матеріалу;
- орієнтація навчального процесу на індивідуально-особистісну позицію студента, з яким в умовах співпраці можна досягти досконалого рівня сформованості управлінських умінь;
- стимулювання інтелектуальних почуттів, прагнення до активної професійно спрямованої діяльності, саморозвитку й самовдосконалення;
- забезпечення різноманітних потреб студентів шляхом включення в навчальний процес індивідуально-диференційованих завдань, які дозволяють кожній групі студентів (діади, тріади, динамічні мікрогрупи) опанувати уміння у власному темпі залежно від індивідуально-психологічних особливостей;
- добровільність, відсутність тиску, створення й підтримка сприятливого морально-психологічного клімату, добровільності, вільний вибір студентами рівня пропонованих завдань для самостійної роботи.

Зазначені умови відбиті у відповідних цілях організації навчального процесу.

Другою педагогічною умовою є *дотримання етапності, послідовності формування управлінських умінь майбутніх фахівців економічного профілю.*

Процес формування професійних умінь тривалий і, зазвичай, займає не один рік, а багато з цих умінь формуються та вдосконалюються протягом усього життя.

Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що основою формування професійних умінь є діяльність (А.Петровський, М.Ярошевський, В.Крутецький, С.Кисельгоф, К.Платонов та ін.). Так, О.Леонтьєв підкреслює, що людська діяльність не існує інакше, як у формі дій або ланцюга дій, у якій індивід повинен сприймати, запам'ятовувати, мислити, бути уважним; що діяльність – це реальний зв'язок суб'єкта з об'єктом, у який обов'язково включено психіку [8].

Щодо нашого дослідження, то *формування управлінських умінь будемо розуміти як організацію цілеспрямованої діяльності щодо засвоєння дій та операцій, що складають структуру даних умінь.*

У психолого-педагогічній літературі можна знайти чимало різних підходів до питання про взаємодію умінь і навичок. Зокрема, Г.Костюк [7] вважає навички дією вищого утворення, а уміння відносить до початкового етапу оволодіння дією. На його думку, уміння – це не цілком завершена навичка, а лише один із етапів її формування, тому людина, яка опанувала навичку, перебуває на вищому рівні порівняно з відповідним опанованим умінням. Із цього положення випливає, що уміння, автоматизуючись, стає навичкою.

Нам більше близький погляд учених, що визначають уміння через здатність людини здійснювати певну діяльність на основі здобутих знань і навичок. Так, М. Дяченко та Л. Кандибович, вважають, що уміння передбачають чіткий самоконтроль, активність свідомості, оволодіння узагальненими способами виконання дій [3, с.289]. На відміну від навички, в якій дія закріплюється «тільки так, а не інакше», уміння виявляється і «так, і інакше». Кожне уміння формується на основі сукупності знань і дій. Щоб оволодіти уміннями, необхідно засвоїти знання про те, яким чином діяти у запропонованих умовах і які саме навички розвивати. Виходячи з цього, можна стверджувати, що усвідомлене і творче застосування навичок свідчить про сформованість умінь.

Ці загальні положення рівною мірою стосуються процесу формування усіх видів умінь, зокрема управлінських.

Аналіз психолого-педагогічної й методичної літератури свідчить про те, що дослідники проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців важливу увагу приділяють етапам формування професійних умінь.

Важливий внесок у розробку цього питання внесли українські дослідники. Зокрема, Г. Костюк у процесі формування вмінь і навичок виділив три фази: усвідомлення завдання і способів його виконання; спроба застосування на практиці, де внаслідок багаторазового повторення дії стають усе більш чіткими і злагодженими; дії стають завченими. «Уявлення про дію є руховим і узагальненим. Опорні пункти виконуваної дії і помилки, що виникають у процесі вправлення, чітко усвідомлюються» [7, с.439].

С.Гончаренко стверджує, що вміння формуються поетапно: ознайомлення з умінням, усвідомлення його сенсу, початкове оволодіння ним і нарешті самостійне й дедалі точніше виконання практичних завдань [1].

Г.Ковальчук доводить, що процес формування професійних умінь майбутніх економістів відбувається в три етапи: розвиток початкового недиференційованого інтересу до певного виду діяльності, головного в професійній мотивації; формування позитивних професійних ціннісних орієнтацій, які дають змогу побудувати у свідомості студента ідеальну модель майбутньої фахової діяльності, яка служить еталоном у професійному саморозвитку; активне формування професійних умінь, необхідних для практичної діяльності [6, с. 26].

Формування вмінь і навичок, згідно поглядів Л.Ітельсона [5], становить систему операцій, серед яких: огляд знань, пов'язаних із завданням; визначення орієнтирів відповідних властивостей предмета; дослідження цього предмета; визначення суттєвих його властивостей для конкретного завдання; визначення системи перетворень, що ведуть до вирішення завдання; здійснення перетворень; контроль результатів поставленої мети й корегування всього процесу.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що педагогічною наукою накопичений цінний матеріал, що може становити методологічну базу для вирішення проблеми формування управлінських умінь майбутніх фахівців економічного профілю.

У дослідженні структуру процесу формування управлінських умінь презентуємо такими етапами:

- *підготовчо-нормуючий* – ознайомлення зі структурою управлінських умінь, мотивація, формування прийомів мисленнєвої діяльності, засвоєння знань способів діяльності;
- *операціональний* – формування окремих дій, що складають структуру управлінських умінь;
- *узагальнюючий* – вдосконалення компонентів управлінських умінь; оволодіння комплексом дій, необхідних для здійснення організаційно-управлінської діяльності.

Під час реалізації першого етапу передбачено виконання завдань, що сприяють формуванню й вдосконаленню прийомів мисленнєвої діяльності – основи управлінських умінь, а саме аналізу й синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації, абстрагування, аналогії, оволодіння евристичними й алгоритмічними процедурами.

На наступних етапах організується практична діяльність студентів щодо оволодіння окремими діями управлінських умінь та їх сукупністю.

На другому етапі передбачено виконання завдань, що сприяють формуванню дій, що складають структуру управлінських умінь; вимагають групової організації роботи студентів з розподіленням ролей, спрямовані на формування вміння діяти в команді під час вирішення проблемної ситуації.

Третій етап передбачає виконання завдань комплексного характеру (аналіз проблемної ситуації, формулювання цілей та альтернативних способів їх досягнення, вибір оптимального рішення, організація роботи колективу виконавців, контроль та корекція вирішення поставленого завдання, інформаційне забезпечення діяльності), що навчають студентів здійснювати організаційно-управлінську діяльність під час вирішення поставленого завдання. Виконання цих завдань потребує більшої самостійності студентів щодо пошуку та представлення інформації, організацію роботи в малих групах.

Дані етапи є взаємопов'язаними та забезпечують послідовність формування управлінських умінь (кожен попередній етап є основою формування досліджуваних умінь на наступному етапі).

Висновок. Отже, за умови наступності та етапності формування управлінських умінь процес оволодіння досвідом здійснення організаційно-управлінської діяльності набуває особистісного характеру, стає розвивальним педагогічним явищем.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
2. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В.М. Гриньова. – Харків: Основа, 1998. – 370 с.
3. Дьяченко М. И. Психология высшей школы : науч. изд. / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – 3-е изд. перераб. и доп. – Минск : Университетское, 1993. – 368 с.
4. Занюк С.С. Психология мотивации: Теория и практика мотивирования. Мотив. Тренінг / С.С. Занюк. – К.: Эльга, Ника-центр, 2001. – 351 с.
5. Ительсон Л. Б. Психология основных типов научения и обучения : возраст. и пед. психология : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Л. Б. Ительсон; под ред. А. В. Петровского. – М. : Просвещение, 1973. – 288 с.
6. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті : навч. посіб. / Г. О. Ковальчук. – Вид. 2-ге, доп. – К. : КНЕУ, 2003. – 298 с.
7. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.
8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
9. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: Навч. посіб./ В.І. Лозова, Г.В. Троцько /Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х.: «ОВС», 2002. – 400с.